

การพัฒนาการบริหารระบบการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย

The development of educational administration system to enhance democratic citizenship

สมฤดี พลละวุฒิตไทย์¹

Somruedee Palavutitotai

บทคัดย่อ

การพัฒนาการบริหารระบบการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยจะต้องเสริมสร้างคุณภาพของพลเมืองให้เป็นบุคคลที่สามารถแสดงบทบาทตามหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ต่อสังคม มีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ในฐานะเป็นมนุษย์และสมาชิกของสังคมที่เท่าเทียมกันซึ่งการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีได้เกิดขึ้นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนต่อไป การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี ถือเป็นเครื่องมือสำคัญ และเป็นปัจจัยความสำเร็จในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้จัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับเด็ก และเยาวชน 2) การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ ครอบครัว และชุมชน 3) การสร้างพลเมืองในวงกว้างและการสร้างความตระหนักในสังคมโดยใช้สื่อมวลชน และ 4) การเชื่อมประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้ได้มีข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ในการนำนโยบายลงสู่การปฏิบัติ ตั้งแต่การพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ จนถึงขั้นประเมินผลวัดผลการเรียนรู้ในรายวิชาหน้าที่พลเมือง พร้อมกับการกำกับติดตาม ส่งเสริมกระบวนการพัฒนาหน้าที่พลเมืองด้วยวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ด้านพลเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำพาความยั่งยืนของหน้าที่พลเมืองเข้าไปสู่ระบบการจัดการศึกษา เป็นผู้ขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานตามแนวทางยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบ ซึ่งการจะเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยได้นั้นไม่ใช่เพียงแต่ภายในระบบการศึกษาเท่านั้น ยังต้องมีความเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์ สร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : เสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี, พลเมืองดี

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553 กำหนดหลักการในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม

และของประเทศชาติ ทั้งนี้กรอบแนวคิดแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560 – 2579 มีการกำหนดวิสัยทัศน์ว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” โดยในยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดการศึกษาเพื่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ ได้มีการกำหนดเป้าหมายให้คนทุกช่วงวัยมีความรักสถาบันหลักของชาติ และยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หนึ่งในตัวชี้วัดที่สำคัญ คือ ร้อยละของสถานศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมเพื่อ

¹ผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนวัดใหม่พิเรนทร์ สำนักงานเขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร

เสริมสร้างความเป็นพลเมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งแนวทางการพัฒนาเพื่อให้บรรลุตัวชี้วัดดังกล่าวให้เกิดความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ ก็คือการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย ให้เกิดกับผู้เรียนอย่างยั่งยืนนั่นเอง

การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยจะต้องเสริมสร้างคุณภาพของพลเมืองให้เป็นบุคคลที่จะต้องสามารถแสดงบทบาทตามหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ต่อสังคม มีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ความเป็นพลเมืองจะเปลี่ยนประชาชนจากการเป็นผู้รับการช่วยเหลือ ให้เป็นผู้ริเริ่ม และหาทางออกให้กับปัญหาของสังคมได้ด้วย พลเมืองจึงมีความหมายที่มากกว่าผู้ที่มีบทบาทหน้าที่เพียงแค่รับคำสั่งจากรัฐและทำตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังหมายถึงผู้ที่เป็นกำลังพลของบ้านเมือง รวมถึงมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตัวเองและสังคมมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ในฐานะเป็นมนุษย์และสมาชิกของสังคมที่เท่าเทียมกันซึ่งการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีได้จะเกิดขึ้นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ยั่งยืนต่อไป

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี ถือเป็นเครื่องมือสำคัญ และเป็นปัจจัยความสำเร็จในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาในฐานะหน่วยงานที่มีภารกิจในการจัดทำข้อเสนอแนะนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของชาติในทุกด้าน รวมถึงการส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของคนไทยที่เป็นประเด็นสำคัญที่ต้องดำเนินการได้จัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง² ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับเด็ก และเยาวชนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ 2) การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ ครอบครัว และชุมชน เน้นการสร้างหลักสูตรและการอบรม “พลเมืองและประชาธิปไตยในชุมชน” เพื่อแก้ปัญหาในท้องถิ่นและชุมชนด้วยการลงมือทำ 3) การสร้างพลเมืองในวงกว้างและการสร้างความตระหนักในสังคมโดยใช้สื่อมวลชนสร้างสื่อในรูปแบบที่หลากหลาย ให้สามารถเข้าถึงประชาชนได้ทั้งประเทศ และ 4) การเชื่อมประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน เพื่อให้สามารถทำงานเชื่อมประสานสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างความเป็นพลเมือง ซึ่งรายวิชาหน้าที่พลเมืองได้กลับมาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ตามข้อเสนอของคณะกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดการบริหาร

ระบบการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพลเมืองต่อไป โดยในที่นี้ได้นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับการบริหารระบบการศึกษาเพื่อสร้างเสริมความเป็นพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย ใน 4 ประเด็น ได้แก่ พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทยและต่างประเทศ ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง และข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษา ครู และผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้เข้าใจ และเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษา และสามารถนำไปพัฒนาการศึกษาเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยต่อไป

1. พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

1.1 หลักพื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

สิ่งหนึ่งที่จะทำให้สังคมไทยมีความสุขและเกิดสันติสุขได้ คือ คนไทยทุกคนต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย มีหลักประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย และดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งการสร้างความเป็นพลเมืองไม่ใช่การทำให้ประชาชนรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ที่ตนเองมี แต่สิ่งที่จะต้องทำให้ประชาชนได้เรียนรู้และเข้าใจอย่างถูกต้องสิ่งแรกคือ พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีหลักการ 3 ประการคือ

1) เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ได้แก่ การยอมรับในเกียรติภูมิของแต่ละบุคคล โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพทางสังคม หลักการนี้มองค้ำประกอบย่อย ได้แก่ สำนึกในคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตระหนักในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ เคารพในความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมและยึดหลักอดทน อดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง

2) การเคารพสิทธิ เสรีภาพ และกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม ได้แก่ การให้ความสำคัญต่อสิทธิ เสรีภาพ กฎกติกา ของสังคมที่ทุกคนมีส่วนกำหนดขึ้น หลักการนี้มองค้ำประกอบย่อย ได้แก่ รู้จักสิทธิและเสรีภาพของตนเอง โดยรู้ว่าตนเองเป็นเจ้าของอธิปไตยและเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคม เคารพและปกป้องสิทธิและเสรีภาพของตนเอง ของผู้อื่น และของชุมชน โดยไม่ให้ผู้ใดล่วงละเมิดอันขัดต่อกฎหมาย เคารพกฎกติกาสังคม โดยกฎกติกานั้นต้องตั้งอยู่

บนความยุติธรรมและไม่ชอบธรรม ก็ย่อมสามารถปรับปรุงแก้ไข หรือยกเลิกตามครรลองหรือเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎหมาย มิใช่วิธีการอื่นใดที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และยึดหลักนิติรัฐ โดยมีหลักการพื้นฐานในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของพลเมือง ไม่ให้ถูกล่วงละเมิดโดยบุคคล กลุ่มคน หรือรัฐ

3) รับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม เป็นการตระหนักถึงบทบาท หน้าที่และพันธกิจของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย มีองค์ประกอบย่อย ได้แก่ ทำหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกของสังคม เช่น การเสียภาษี การเกณฑ์ทหาร เป็นต้น การกำหนดทิศทางการสังคมร่วมกันเพื่อนำไปสู่สังคมที่เป็นธรรมและสันติสุข เช่น การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมในการประชาพิจารณ์ เป็นต้น และใช้หลักการประชาธิปไตยในการแก้ปัญหาของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้วยเหตุและผลในเวทีสาธารณะ เป็นต้น และการยอมรับหลักเสียงข้างมากและเคารพสิทธิเสียงข้างน้อย เช่น การเคารพมติที่ประชุม เป็นต้น

สังคมประชาธิปไตยจะพัฒนาได้นั้น จำเป็นต้องสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น โดยประชาชนต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่อง “พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” ที่ถูกต้อง เมื่อมีความรู้แล้ว จะต้องนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตตามวิถีสังคมไทย โดยในแต่ละหลักการดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงแนวทางพื้นฐานการปฏิบัติตนของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งต้องสอดคล้องกับ “วัฒนธรรมของสังคมไทย” ด้วยการสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย สามารถทำได้โดยการสร้างวัฒนธรรมทางจิตใต้สำนึกที่จะทำให้พลเมืองมองเห็นความจริงจากความหลากหลายอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นพันธกิจที่สำคัญมากสำหรับคนไทย เพื่อให้สังคมไทยก้าวผ่านความขัดแย้ง และร่วมกันสร้างสรรค์สังคมไทยให้เจริญก้าวหน้า ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความสุขมากขึ้น และหากพลเมืองไทยเป็นผู้ที่เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจในบริบทของสังคมหรือในเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่ถูกต้อง โดยใช้สติ ปัญญา มีเหตุผล ยึดหลักอดทน อดกลั้น เชื่อถือศรัทธาซึ่งกันและกัน บรรดาชาติต่อกัน รู้จักเสียสละ เมื่อเกิดปัญหาที่ร่วมกันแก้ไข ปัญหา รู้และตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบของตนภายใต้กฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรมก็จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพลเมืองมีคุณภาพส่งผลให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยมีการพัฒนามากขึ้น

1.2 การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย สามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่การเพิ่มการมีส่วนร่วมของพลเมืองในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงระดับประเทศ ทั้งนี้จะต้องมีหน่วยงานและงบประมาณสนับสนุน ควบคู่กับการสร้างจิตสำนึกสาธารณะผ่านกระบวนการให้การศึกษาเรื่องความเป็นพลเมือง และผ่านชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

พื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ต้องเริ่มต้นจากการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากปัญหาของการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญประการหนึ่ง เกิดจากการที่ประชาชนขาดสำนึกความเป็นพลเมืองการปฏิรูปประเทศที่ยั่งยืนจึงควรเริ่มต้นให้ประชาชนชาวไทยมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความรู้ด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เพียงพอและมีความยึดมั่นในค่านิยมประชาธิปไตย โดยเฉพาะในเรื่องการยอมรับความแตกต่างและการเคารพสิทธิของผู้อื่นมีการตระหนักและเกิดสำนึกในความเป็นเจ้าของประเทศ ซึ่งล้วนเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยก่อนรวมทั้ง ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง หากการมีส่วนร่วมของประชาชนมีมากขึ้นเพียงใด ก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารประเทศ และให้ผู้บริหารประเทศมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น

1.2.1 การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม

กระบวนการกล่อมเกลางานทางสังคมผ่านระบบการศึกษาและประสบการณ์ในสถาบันการศึกษา ถือเป็นส่วนหนึ่งของการปลูกฝังสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้สถาบันครอบครัว และหลักธรรมของศาสนา ก็นับได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังพฤติกรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์สำหรับการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมเช่นกัน

1.2.2 การสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

“ความรู้” “ทักษะ” และ “เจตคติ” มีความสำคัญเชื่อมโยงกันและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของ

“พลเมือง” ดังนั้นการสร้างสำนึกพลเมือง คือ มุ่งสร้างให้ผู้ศึกษามีความรู้และความเข้าใจ (Knowledge) มีทักษะ (Skill) ในการแสดงออก และมีเจตคติ (Disposition) เกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เหมาะสมผ่านการลงมือปฏิบัติ เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ

1.2.3 การศึกษากับความเป็นพลเมือง ในระบอบประชาธิปไตย

หลักการสำคัญของการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะต้องมีการพัฒนารูปแบบการสอนให้นักเรียน ควรจะสอนในรูปแบบให้นักเรียนเข้าร่วมทำกิจกรรมและการลงมือปฏิบัติ หรือการเรียนการสอนผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นความเชื่อมโยงที่มีนัยสำคัญมากขึ้น คือ ให้นั้นการมีส่วนร่วมว่าเราต่างเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาและต้องร่วมในการคลี่คลายแก้ไขปัญหา ทั้งนี้ สำหรับกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวผู้สอนจะเป็นวิทยากรที่มีหน้าที่เชื่อมโยงการเรียนรู้กับประสบการณ์จริงทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

2. การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทยและต่างประเทศ

2.1 การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย

การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย มีการพัฒนามาโดยตลอด ตามรูปแบบการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นสำคัญ เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ปัจจุบันการสร้างความเป็นพลเมืองตามกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น ประกอบด้วย หลักสูตร ครู ผู้บริหาร ผู้เรียน ครอบครัว ชุมชน ภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สื่อมวลชนและสื่อเทคโนโลยี และสถาบันสังคมอื่น ๆ โดยการศึกษาในระบบ มีระเบียบแบบแผนของหลักสูตรที่มีวิวัฒนาการตามการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศในแต่ละยุคสมัย โดยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศอยู่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดหลักสูตรไว้ในวิชาประวัติศาสตร์มุ่งเน้นความรู้ของบ้านเมือง วิชาตะวันออกและเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 พลเมืองได้ถูกนิยามไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2575 ชัดเจนว่า พลเมืองแห่งสยาม คือ พลเมืองผู้สามารถประกอบอาชีพได้ เป็นผู้ที่รู้จัก

สิทธิและหน้าที่แห่งพลเมือง มีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสังคมศึกษา ในวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม และมีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาเป็นระยะ บางยุคสมัยก็แยกวิชาหน้าที่พลเมืองออกมาต่างหาก จนกระทั่งปัจจุบันใช้ชื่อว่า วิชาหน้าที่พลเมือง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มุ่งให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ สำหรับการศึกษาในระบบเป็นการจัดการศึกษาที่เติมเต็มการศึกษาในระบบ วิชาต่าง ๆ ยึดโยงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัยของประชาชน เป็นการเรียนรู้ผ่านกลไกทางการปกครองสื่อมวลชนและสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในระดับอุดมศึกษามีหลักสูตรที่เปิดสอนเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองโดยเน้นการปลูกจิตสำนึก บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในฐานะของพลเมืองโลก ในการจัดการเรียนการสอน พบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนเกิดการปฏิบัติจริงจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างหลากหลาย เน้นวิธีสอนเชิงรุก (Active Learning) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และทักษะ ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์และฝึกปฏิบัติ บทบาทครู คือ ผู้ชี้แนะ สนับสนุนส่งเสริม อำนวยความสะดวกให้เกิดกิจกรรม เป็นต้น สำหรับการประเมินผล ประเมินทั้งความรู้ ทักษะ เจตคติ และพฤติกรรมที่เป็นไปตามหลักสูตรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีการประเมินก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน อย่างไรก็ตาม พบว่าแม้ว่าจะมีการกำหนดหลักสูตรชัดเจนในแต่ละระดับการศึกษา แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงเท่าที่ควร โดยเฉพาะความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย การเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น และการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและสังคม โดยเฉพาะปัญหาการเผชิญหน้าของกลุ่มสนับสนุนทางการเมืองต่างสีต่างชั่วคราวจากการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและมีวิจรรณญาณในรอบสิบปีที่ผ่านมา ส่งผลให้ไม่สามารถหาทางออกให้กับประเทศยามเกิดวิกฤตศรัทธาของฝ่ายปกครองและนักการเมืองไม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น จุดเด่น มีการกำหนดหลักสูตรและวิชาเรียนไว้ชัดเจนที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ ข้อจำกัด ยังขาดการติดตามประเมินผลความเป็นพลเมืองของผู้เรียนชัดเจน โดยเฉพาะการประพฤติปฏิบัติในฐานะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เป็นการเฉพาะเพื่อการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ความเป็น

พลเมืองทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ตลอดจน
การเรียนรู้ตลอดชีวิต

2.2 การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็น พลเมืองของต่างประเทศ

1) ประเทศสหพันธรัฐเยอรมนี ส่งเสริมให้
ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในการเมืองการปกครองและ
วิถีประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง มีกฎหมายว่าด้วยการศึกษา
ด้านการเมืองในระดับประเทศและระดับมลรัฐ กำหนดให้
เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาต่อเนื่องของรัฐ เข้าทุกกลุ่ม
ชนเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกัน แหล่งความรู้มีความ
หลากหลาย วิธีการให้ความรู้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย
ต้องการมีสนับสนุนและความร่วมมือกันของหลายฝ่ายทั้ง
องค์การภาครัฐและภาคเอกชน มูลนิธิหรือสถาบันการศึกษา
เพื่อสร้างพลเมืองที่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจาก
ฝ่ายการเมืองต้องมีความเป็นกลาง มีการตั้งศูนย์การศึกษา
การเมืองเพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการเมืองการปกครอง
กลุ่มเป้าหมายหลักคือเยาวชน มุ่งเสริมสร้างความเป็นหนึ่ง
เดียวของประชาชนต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย
เพราะประชาธิปไตยยั่งยืนได้ประชาชนต้องเห็นพ้องและให้
การสนับสนุนจากประชาชน และการเอาใจใส่ยืนยันสิทธิ
ประโยชน์ ของ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสังคม ที่ม
ีความแตกต่างหลากหลาย เนื้อหาการศึกษาประกอบด้วย
สถาบันทางการเมือง รัฐธรรมนูญ และ
กฎหมาย เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ คุณค่าประชาธิปไตย
จริยธรรม แนวคิดทางการเมือง สันติमानฉันท์ และการ
ป้องกันการใช้ความรุนแรง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม
มิติหญิงชาย สื่อ สิ่งแวดล้อม ประชาคมยุโรป โลกาภิวัตน์
และสมรรถนะด้านองค์การและการสื่อสาร

2) ประเทศแคนาดา การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง
ต้องมีความเหมาะสมกับบริบท สภาพแวดล้อมและ
วัฒนธรรม การพัฒนาหลักสูตรเพื่อสร้างพลเมือง จึงมีความ
แตกต่างกันไปตามรัฐ มีการเปิดสอนในภาษาทางการทั้งสอง
ภาษาคืออังกฤษและฝรั่งเศส และมีการสนับสนุนโครงการ
ศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในระดับประเทศด้วย โดยมุ่ง
สร้างพลเมืองที่กระตือรือร้น เข้าร่วมทางการเมืองและการ
จัดการชุมชน มีความเชื่อมั่นว่าประชาชนมีศักยภาพในการใช้
อำนาจในการปกครองของตนเอง มีความรู้ความเข้าใจ
เกี่ยวกับการเมือง มีทัศนคติที่ดีต่อประชาธิปไตยและการมี
ส่วนร่วม รวมทั้งมีความรู้ด้านสังคม และเศรษฐกิจ
วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการร่วมมือของชุมชนที่
สัมพันธ์กับชีวิตของตนด้วย

3) ประเทศสหรัฐอเมริกา แนวคิดด้านการจัดการ
เรียนการสอนและการอบรม เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเป็น
หน้าที่ของแต่ละรัฐ โดยการศึกษาวิจัย และพัฒนาอย่าง
ต่อเนื่องของเป็นแบบเรียนและตำรามาตรฐานกลางสำหรับ
เป็นพื้นฐานในการเรียนการสอน ที่มีความเหมาะสมกับ
ระดับชั้นและวัยของผู้เรียน การเรียนการสอนมุ่งสร้างให้
พลเมืองเกิดความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่อการปกครองใน
ระบอบประชาธิปไตย ขอบเขตการศึกษา ประกอบด้วย เรื่อง
ของการเป็นพลเมืองในบริบทของสิทธิมนุษยชนภายใต้สังคม
เปิดและการเมืองโลก ระบอบการปกครอง รัฐ สถาบัน และ
กระบวนการอันเกี่ยวข้องกับประเด็นสาธารณะ ทั้งนี้การ
ดำเนินการดังกล่าวอยู่ภายใต้ศูนย์การศึกษา
เพื่อสร้างพลเมืองที่ทรงอิทธิพลมากของประเทศ ชื่อว่า
Center for Civic Education ซึ่งได้รับเงินสนับสนุนจาก
กระทรวงศึกษาธิการ

4) ประเทศอังกฤษ หลักการสอนความเป็นพลเมือง
ให้ความสำคัญกับหลัก 3 ประการดังนี้ (1) ความรับผิดชอบ
ของพลเมืองต่อสังคมและจริยธรรม (Social and moral
responsibility) (2) ความรู้ด้านการเมืองการปกครอง
(Political literacy) และ (3) การมีส่วนร่วมในชุมชน
(Community involvement)

5) สาธารณรัฐฟินแลนด์ วัตถุประสงค์หลักของ
หลักสูตรการศึกษาพลเมือง คือ การเตรียมผู้เรียนให้เป็น
พลเมืองตื่นรู้ มีทักษะและสมรรถนะ เริ่มตั้งแต่ระดับ
ประถมศึกษาปีที่ 1 รวมทั้งสิ้น 12 ปี ผู้เรียนสามารถเลือก
ระหว่างห้องเรียนจริยธรรมหรือศาสนาได้ การเรียนหลักสูตร
จิตวิทยาและปรัชญาเพื่อเป็นกรอบในการสร้างพลเมือง
ฟินแลนด์ผ่านหลักการของการศึกษารอบรู้ในการจัด
การศึกษาระดับที่สองตอนปลายมีการนำการศึกษาพลเมือง
มาประยุกต์ใช้ผ่านรูปแบบข้างหลักสูตรในการสอนทุกวิชา
ครูต้องจบการศึกษาระดับปริญญาโท มีความสามารถในการ
วิจัยมีอิสระในการรับรองผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน
ผู้เรียนไม่ต้องทดสอบในระดับชาติจนถึงอายุ 19 ปี ทุกภาค
ส่วนมีหน้าที่ในการจัดการศึกษาพลเมืองของฟินแลนด์
เทศบาลจัดการศึกษาภาคบังคับ ผู้บริหารจะต้องมีคุณสมบัติ
ของครูและจัดให้มีองค์กรครอบครัวเพื่อจัดทำความร่วมมือ
กับครูและสถานักเรียน ครอบครัวเป็นตัวแทนใน
คณะกรรมการโรงเรียน มีหน้าที่ร่วมออกแบบหลักสูตร
สถานศึกษา ท้องถิ่นมีอิสระในการจัดการศึกษาตามหลักการ
กระจายอำนาจการศึกษา ส่งผลให้ประชาชนของฟินแลนด์มี
ความโดดเด่นมีความตื่นรู้ในสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ
ความเป็นพลเมือง มีความรู้ความสามารถ และทักษะการ
เรียนรู้ในระดับต้น ๆ ของโลก

6) สาธารณรัฐสิงคโปร์ หลักสูตรการจัดการศึกษาพลเมืองฯ เป็นศูนย์กลางการพัฒนาหลักสูตรเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง จัดไว้ในวิชาการศึกษาพลเมืองและจริยธรรม โดยมีองค์ประกอบด้านความรู้ ทักษะและค่านิยม สำหรับคุณลักษณะของพลเมือง ด้านสมรรถนะทางสังคมและอารมณ์ วิชาพลเมืองจึงถูกบูรณาการการเรียนรู้ข้ามกับวิชาอื่น ๆ โดยต้องจัดการเรียนการสอนในทุกวิชาเพื่อมุ่งไปสู่ความเป็นพลเมืองของสิงคโปร์ ครูมีบทบาทสำคัญในการสร้างคนรุ่นใหม่ที่จะผลทางบวกต่อเจตคติ อุดมคติและพฤติกรรมของคนรุ่นใหม่ของสิงคโปร์ เป็นต้นแบบและสร้างโอกาสการเรียนรู้เพื่อให้เกิดค่านิยมของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ จึงมุ่งเน้นกระบวนการเป็นสำคัญเพื่อให้เกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติจริง ผู้บริหารและครูได้รับการกระตุ้นให้ค้นคว้าติดตามนวัตกรรมการเรียนรู้แบบใหม่เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบายและน่านโยบายไปสู่การปฏิบัติ ผู้บริหาร ครู ครอบครัวยุคใหม่และชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาการศึกษาตามบทบาทหน้าที่ ภายใต้ 3 แนวคิดหลัก คือ (1) อัตลักษณ์ร่วมของผู้เรียน (2) ความสัมพันธ์กับชุมชน สังคมที่ส่งผลต่อร่างกาย จิตใจ สังคม และคุณธรรมจริยธรรม และ (3) ทางเลือก เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักเลือกดำเนินชีวิตที่ถูกต้องจากการเรียนรู้โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดกระบวนการเป็นหลัก เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สิงคโปร์มีความโดดเด่นด้านพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ ความรู้ความสามารถ มีความสามารถในการแข่งขันในระดับต้น ๆ ของโลกเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ ณ ปัจจุบัน

กล่าวคือการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของต่างประเทศผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งในระบบนอกระบบ และตามอัธยาศัยตลอดจนการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านกิจกรรมประชาธิปไตยและการฝึกปฏิบัติเป็นไปตามบริบทและสถานการณ์ของแต่ละประเทศมีหลักสูตรด้านความเป็นพลเมืองเป็นการเฉพาะ ที่ต่างมุ่งให้พลเมืองของตนมีความรอบรู้และตื่นรู้ในระบอบประชาธิปไตยเคารพกฎหมายและนิติรัฐ สันติวิธี รู้จักสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบ ความเป็นชาติและคำนึงถึงอัตลักษณ์ของประเทศของตน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีจิตอาสา และค่านิยมร่วม มีความสามารถในการจัดการการเงินและวางแผนชีวิตในการดำรงตนในระบอบประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักสูตรจึงมุ่งให้พลเมืองเป็นพลเมืองภายใต้รัฐบาลของประเทศนั้น ๆ โดยเฉพาะการให้หลักสูตรพลเมืองเป็นแกนกลางของการเรียนรู้วิชาอื่น ๆ ที่ต่างต้องมุ่งสู่ความเป็นพลเมืองของชาตินั้น ๆ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในวิถีการ

สร้างความเป็นพลเมืองจากทุกภาคส่วนวิธีการสำคัญคือการฝึกการโต้แย้งทั้งประเด็นสังคมและการเมืองอย่างมีเหตุผล รวมทั้งการฝึกปฏิบัติให้เกิดการเรียนรู้จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของความเป็นพลเมืองที่ดีในวิถีประชาธิปไตย

3. ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ก็ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ในวิสัยทัศน์ของหลักสูตรไว้ว่า “หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิตโดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ” นอกจากนี้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาสภาการศึกษา ได้กำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.2553-2561 โดยมีเป้าหมาย ดังนี้ 1) เพื่อทำให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย 2) เพื่อให้หน่วยงานที่จัดการศึกษาทุกภาคส่วนและหน่วยงานที่สนับสนุนความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ฝึกเสริมพรความคิดและเครื่องมือที่สามารถยกระดับเด็ก เยาวชน และประชาชนของประเทศสู่ความเป็นพลเมือง 3) เพื่อให้ประเทศไทยก้าวสู่ความเป็นพลเมือง ประเทศที่ประกอบด้วยสมาชิกที่ตระหนักในพลังงานของตนเอง และร่วมสร้างสังคมที่เข้มแข็งในมิติต่าง ๆ อาทิ การเมือง สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคง และ 4) เพื่อเตรียมความพร้อมทรัพยากรบุคคลของประเทศในการก้าวสู่การเป็นพลังสำคัญในการสร้างสันติภาพถาวร ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษา เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองซึ่งประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ประกอบด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับเด็กและเยาวชน มีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

- 1) เร่งให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรในสถานศึกษา ตั้งแต่ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาทุกคน โดยเน้นการเป็นผู้สอนและการเป็นผู้ปฏิบัติ เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนแทนการสอนให้รู้ให้จำแบบดั้งเดิม
- 2) ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชา

หน้าที่พลเมืองที่เน้นความรู้ในเรื่องรัฐธรรมนูญ และการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขให้เหลือเท่าที่จำเป็น

3) พัฒนาระบบการเรียนการสอนและกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง และความเป็นประชาธิปไตยให้กับผู้เรียนเน้นกระบวนการกลุ่มและฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง การรับฟังผู้อื่น การเคารพผู้อื่นว่าเสมือนกับตนเอง การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง การคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาและเชื่อมโยงตนเองกับปัญหาสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น โดยแยบเยาะ “ข้อเท็จจริง” ที่เป็นวัตถุประสงค์ (Objective) กับ “ความคิดเห็น” ที่เป็นอัตวิสัย (Subjective) มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม ผ่านการลงมือทำโครงการ/กิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานศึกษาและผู้ปกครองมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เป็นพลเมือง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ ครอบครัว และชุมชน
มีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ต้องสร้างหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ โดยมีทั้งหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ โดยมีทั้งหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองและการศึกษาเรื่องการเมืองในหัวข้อหรือวิชาต่าง ๆ เช่น รัฐธรรมนูญ นิติรัฐสิทธิ เสรีภาพของประชาชน การเมืองภาคพลเมือง และระบบการเลือกตั้งให้ประชาชนสามารถเลือกเรียนได้

2) เสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ร่วมกันจัดทำหลักสูตรและการอบรมเกี่ยวกับพลเมืองและประชาธิปไตยในชุมชนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนเพื่อฝึกฝนการเป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และการร่วมกันวิเคราะห์ แก้ปัญหาของท้องถิ่น และชุมชนด้วยการลงมือทำ

3) จัดทำคู่มือการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมืองเพื่อเผยแพร่ความรู้และวิธีการในการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมือง และการสร้างประชาธิปไตยในครอบครัว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างพลเมืองในวงกว้างและการสร้างความตระหนักในสังคมโดยใช้สื่อมวลชน
มีการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1) ใช้สื่อมวลชน ทั้งสื่อโทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ตในการณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจและความ

ตื่นตัวในเรื่องพลเมืองและคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเพื่อให้ประชาชนช่วยกันสร้างพลเมืองและพัฒนาตนเองให้เป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และร่วมกันแก้ปัญหาของสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

2) รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการจัดให้มีรายการโทรทัศน์ในเรื่องพลเมืองสำหรับเยาวชนและมีรายการพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ให้เกิดการตระหนักรู้และการพัฒนาตนเอง

3) จัดให้มีรายการโทรทัศน์สำหรับครูในการเรียนรู้ทักษะเทคนิควิธีการในการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

4) ประสานความร่วมมือกับสมาคมวิชาชีพ สื่อสารมวลชน เพิ่มกลไกการดำเนินงาน สื่อสารการตลาด เพื่อสังคม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวให้สื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการสร้างพลเมือง รมรณรงค์ให้คนไทยมีความเป็นพลเมือง

5) ปลุกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการรวมถึงของหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเชื่อมประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน หน่วยงานหลักของกระทรวงศึกษาธิการในการจัดการศึกษาของชาติ ต้องสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าการบริหารประเทศทุกระดับได้มีการกล่าวถึงการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนในชาติ ตั้งแต่ระดับนโยบายมาสู่การปฏิบัติ โดยในระดับปฏิบัติได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ที่เป็นแนวทางสำหรับให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ยึดถือปฏิบัติ สำหรับยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.2553-2561 ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง หากผู้ปฏิบัติได้ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้ ในทุกระดับของการจัดการศึกษาก็จะทำให้ประเทศไทยได้คนไทยรุ่นใหม่ซึ่งเป็นกำลังของชาติ เป็นพลเมืองที่มีความตระหนักในพลังของตนเองที่เคารพกติกา ยึดหลักความเสมอภาค เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของประเทศชาติ เพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศให้เกิดความสงบร่มเย็นและมีความมั่นคง

4. ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการรายงานผลการวิจัยเพื่อ

จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาสู่การสร้าง
ความเป็นพลเมือง ดังนี้

4.1 ประเมินผลหลักสูตรด้านความเป็นพลเมืองทุกระดับ และปรับปรุงหลักสูตรให้วิชาพลเมือง เป็นวิชาแกนกลางของการพัฒนาการเรียนรู้ที่บูรณาการในทุกวิชา

4.2 ส่งเสริมให้เกิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา ด้วยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ในศตวรรษที่ 21 โดยยึดกระบวนการเป็นสำคัญ

4.3 จัดให้มีการเทียบโอนผลการเรียน ความรู้ และประสบการณ์ ที่ผ่านการเรียนรู้และประสบการณ์ และกิจกรรมการสร้างความเป็นพลเมือง ตลอดจนการสะสมหน่วยการเรียนรู้เพื่อการศึกษาต่อ ตามระดับและประเภท

4.4 ส่งเสริมให้เกิดการผลิต พัฒนา และประเมินครูที่มีสาระของการสร้างความเป็นพลเมืองทั้งระบบ

4.5 ส่งเสริม และพัฒนาผู้บริหารให้มีภาวะผู้นำ มีคุณลักษณะและพฤติกรรมเป็นต้นแบบของความเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตย

4.6 ส่งเสริมกิจกรรมและให้ความรู้แก่ครอบครัว/พ่อแม่ผู้ปกครอง ให้เป็น 1) ครอบครัวที่จะเป็นผู้สร้างเยาวชนของชาติให้เป็นพลเมืองที่ดี และ 2) ให้มีความรู้ความเข้าใจ ทักษะ เจตคติและค่านิยมของการเป็นพลเมืองที่ดีเป็นต้นแบบในการดำรงชีวิตในวิถีประชาธิปไตย

4.7 ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมและรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนให้เกิดความตระหนักและรับผิดชอบต่อท้องถิ่น ชุมชนและสังคมที่ดำรงอยู่

4.8 ส่งเสริมให้บุคลากรและหน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามภารกิจของหน่วยเต็มตามศักยภาพ เพื่อสนับสนุนการสร้างพลเมือง

4.9 ส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นพลเมือง ทั้งในส่วนของผู้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ ผู้สนับสนุนการเรียนรู้ และผู้ติดตามตรวจสอบการเรียนรู้เพื่อความเป็นพลเมือง

4.10 ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ปฏิบัติภารกิจหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีต่อประชาชนและการจัดการศึกษาในท้องถิ่นได้อย่างมีศักยภาพทั้งโดยการบริหารจัดการและปกครองดูแลประชาชนในท้องถิ่นภายใต้หลักธรรมาภิบาล

4.11 ส่งเสริมสนับสนุนองค์กร/สถาบันสังคมอื่น ๆ ให้ดำรงบทบาทหน้าที่โดยการให้ความรู้ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีขององค์กรและสถาบันที่มีต่อเด็ก เยาวชน และประชาชนอย่างต่อเนื่อง

4.12 สนับสนุนส่งเสริมให้สื่อมวลชนผู้เปรียบเสมือนครูผู้ให้ความรู้แก่ประชาชน 1) ดำรงตนบนพื้นฐานของจรรยาบรรณที่ดีงาม และ 2) มีบทบาทในการสร้างความเป็นพลเมือง

4.13 ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการเรียนรู้ในสังคมประชาธิปไตยความเป็นเจ้าของร่วมกันทั้งด้าน 1) การพัฒนาการเรียนรู้ และ 2) ด้านกายภาพ

4.14 จัดให้มีองค์กร/สนับสนุนองค์กรเพื่อส่งเสริมยกย่อง และเชิดชูเกียรติผู้ประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดี และหรือองค์กร สถาบันที่สนับสนุนความเป็นพลเมืองที่ดี ที่เชื่อมโยงและบูรณาการการเรียนรู้ในทุกระดับและประเภททั้งในระบบ นอกกระบบ ตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4.15 จัดให้มีกองทุนสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของประชาชน เพื่อสนับสนุนส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย

4.16 จัดให้มีการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ด้านพลเมืองอย่างต่อเนื่อง และนำไปปรับปรุงและพัฒนาการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตย และการไหลเวียนข้อมูลข่าวสารและความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างไม่หยุดยั้งในศตวรรษที่ 21

เพื่อให้เกิดการนำเสนอเชิงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาควรได้มีการ

1) สังเคราะห์ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายฯ ที่จัดทำขึ้น และจัดทำข้อเสนอแนะนโยบายที่ครอบคลุมยุทธศาสตร์ มาตรการ และแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนผู้รับผิดชอบ เสนอต่อสภาการศึกษา และคณะรัฐมนตรีตามลำดับ

2) เพื่อเป็นการติดตามผลการสร้างความเป็นพลเมืองที่ผ่านมา ควรจัดให้มีการประเมินยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจัดทำขึ้น และนำผลไปปรับปรุงและพัฒนานโยบายการจัดการการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3) ควรได้มีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรการสร้างความเป็นพลเมืองรายระดับ ทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การอาชีวศึกษา และการศึกษาระดับอุดมศึกษา เพื่อต่อยอดการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายนี้ ให้ได้เนื้อหาเชิงลึกเพื่อการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับสถานการณ์และสังคมไทยต่อไป

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอต่อองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา และสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งกระทรวงที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ควรได้มีการทบทวนบทบาทการพัฒนาความเป็นพลเมืองในความรับผิดชอบ ทั้งในระบบ นอกกรอบ และตามอัธยาศัย ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยศึกษาข้อเสนอเชิงนโยบายฯ ที่กำหนดขึ้นและร่วมผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองของผู้เรียนและประชาชนทั้งสองคม

2) สื่อมวลชนทุกประเภท ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และสื่อเทคโนโลยีอื่น ๆ ควรได้มีการทบทวนบทบาทให้มีการสร้างเสริม ส่งเสริมและสนับสนุนความเป็นพลเมืองของประชาชน ด้วยการรักษาจรรยาบรรณ ให้ความรู้และมีคุณธรรม การเผยแพร่ข่าวสารความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์บ้านเมืองและสังคมอย่างถูกต้องชัดเจน เป็นกลไกสร้างความสงบสุขให้กับประเทศ

บทสรุป

การพัฒนาการบริหารระบบการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยต้องอาศัยการจัดการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญ ซึ่งความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นไปอย่างเป็นรูปธรรมได้นั้นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างองค์กร หน่วยงานด้านการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาทั้งระบบ เพื่อพัฒนาหลักสูตรที่สามารถเกิดการเรียนรู้ สร้างทักษะ และปรับเจตคติที่ดีได้จริง ให้สอดคล้องอยู่ในทุกระดับการศึกษาและทำอย่างต่อเนื่อง กำหนดเป็นนโยบายและบรรจุในหลักสูตรการศึกษาสำหรับเยาวชนทุกระดับและบูรณาการให้เข้ากับหลายวิชา ซึ่งการบรรจุไว้ในหลักสูตรและกำหนดเป็นนโยบายมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อความยั่งยืนต่อเนื่องของการสังคมความรู้ ทักษะ และปรับเจตคติของเยาวชน โดยเริ่มต้นที่ทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองและการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ดังนั้นหน่วยงานทางการศึกษาจึงมีความสำคัญในการดำเนินการพัฒนานักเรียนไปสู่ความเป็นพลเมืองผ่านการจัดการเรียนรู้และการจัดโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมความเป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติต่อไป การจัดการศึกษาสามารถบ่มเพาะลักษณะของความเป็นพลเมืองให้กับผู้เรียนได้ อย่างไรก็ตามการก้าวไปสู่การเป็น “พลเมือง” ผู้ที่มีศักดิ์ศรี รู้จักสิทธิ หน้าที่ และต้นตัวในการทำประโยชน์แก่บ้านเมืองและประเทศชาตินั้น

ก็เป็นสิ่งที่สามารถฝึกฝนให้เกิดขึ้นได้ แต่ต้องเกิดจากการเรียนรู้ อบรม ฝึกฝน และลงมือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้การกำหนดเรื่องความเป็นพลเมืองให้เป็นประเด็นสำคัญในระดับชาติให้ทุกภาคส่วนเกิดการตื่นตัวที่มีความต้องการที่จะให้ความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นในประเทศอย่างจริงจังจะส่งผลให้การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง 4 ยุทธศาสตร์ดำเนินการไปได้อย่างเกิดประสิทธิผลอย่างมีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับเด็กและเยาวชน เกิดความตระหนักในการนำไปปฏิบัติสู่วัฒนธรรมองค์กรในสถานศึกษา เน้นการเป็นผู้สอนและการเป็นผู้ปฏิบัติ เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียนแทนการสอนเรียนรู้ให้ท่องจำแบบดั้งเดิม วิชาหน้าที่พลเมืองที่เน้นความรู้ในเรื่องรัฐธรรมนูญ และการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขให้เหลือเท่าที่จำเป็น พัฒนาระบบการเรียนการสอนและกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการให้นักเรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง การรับฟังผู้อื่น การเคารพของผู้อื่น และยอมรับความแตกต่าง สามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสังคม ผ่านการลงมือทำโครงการ/กิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานศึกษาและผู้ปกครองมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เป็นพลเมือง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ ครอบครัว และชุมชน ส่งเสริมการศึกษานอกกรอบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ร่วมกันจัดทำหลักสูตรและการอบรมเกี่ยวกับพลเมืองและประชาธิปไตยในชุมชนให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนเพื่อฝึกฝนการเป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และการร่วมกันวิเคราะห์ แก้ปัญหาของท้องถิ่นและชุมชนด้วยการลงมือทำพร้อมจัดทำคู่มือเพื่อเผยแพร่ความรู้และวิธีการในการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมือง และการสร้างประชาธิปไตยในครอบครัว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างพลเมืองในวงกว้างและการสร้างความตระหนักในสังคมโดยใช้สื่อมวลชน การใช้สื่อมวลชน ทั้งสื่อโทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ตในการรณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวในเรื่องพลเมืองและคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการรวมถึงของหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเชื่อมประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน การสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ปฏิบัติตามแนวทางยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษา เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ.2553-2561 พัฒนาให้เป็นพลเมืองที่มีความตระหนักในพลังของตนเองที่เคารพกติกา ยึดหลักความเสมอภาค เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของประเทศชาติ เพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศให้เกิดความสงบร่มเย็นและมีความมั่นคง

ทั้งนี้ได้มีข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ในการพัฒนากระบวนการ

จัดการเรียนรู้ จนถึงขั้นประเมินผลวัดผลการเรียนรู้ในรายวิชาหน้าที่พลเมือง พร้อมกับการกำกับติดตาม ส่งเสริมกระบวนการพัฒนาหน้าที่พลเมืองด้วยวิจัยและพัฒนา นวัตกรรมการเรียนรู้ด้านพลเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำพาความยั่งยืนของหน้าที่พลเมืองเข้าไปสู่ระบบการจัดการศึกษา เป็นผู้ขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานตามแนวทางยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบ ซึ่งการจะเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีประชาธิปไตยได้นั้นไม่ใช่เพียงแต่ภายในระบบการศึกษาเท่านั้น ยังต้องมีความเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์ สร้างเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ศรัณยู หมั่นทรัพย์. “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง : ฐานรากของการเมืองภาคพลเมือง.” วารสารสถาบันพระปกเกล้า 6, 2 (2550) : 101-115.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. **พื้นฐานความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2556.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. **การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : สำนักการพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง**. กรุงเทพฯ : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค, 2559.

สุทธิรักษ์ โรจนหัสตินเรชา ชูสุวรรณ และเอกรินทร์ สังข์ทอง. “หลักคิดสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง,” วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 28, 1 (2560) : 207-217.